De Staat van het Amsterdamse primair onderwijs 2020

Dit is de eerste Staat van het Amsterdamse Primair Onderwijs. Een onderzoek door afdeling Onderzoek, Informatie en Statistiek van de gemeente Amsterdam in opdracht van de vereniging schoolbesturen Primair en Speciaal onderwijs (BBO). Hij verschijnt op een bijzonder moment, midden in de coronacrisis, die zo'n groot effect op onze leerlingen, ouders/ verzorgers, leerkrachten, schoolleiders en ondersteunend personeel heeft. In het onderzoek komen verschillende thema's aan de orde: het Amsterdamse onderwijslandschap, de onderwijskwaliteit, invloed van COVID-19, kansengelijkheid, passend onderwijs en zorg, segregatie en lerarentekort. Ter aanvulling op alle gegevens zijn gesprekken gevoerd met tien Amsterdamse scholen. De belangrijkste bevindingen zijn hier en in de poster samengevat. Voor het gehele rapport kijk op de website van het BBO of scan de QR code.

De Staat van het **Amsterdamse** Primair Onderwijs

Scan de QR code voor de digitale versie van de poster, de samenvatting en de volledige Staat.

Amsterdams onderwijslandschap

213 basisscholen in Amsterdam

4.555 leraren in Amsterdam

61.919 leerlingen op basisscholen in Amsterdam

26 sbo en so scholen in Amsterdam

2.754 leerlingen in het s(b)o in Amsterdam

735 leraren op het s(b)o in Amsterdam

> Schat aan nieuwe en zeer interessante feiten over Amsterdamse basisscholen. Een aanrader voor iedereen die in het basisonderwijs werkt.
>
> **- Inge de Wolf**,
> *Bijzonder hoogleraar Education en Inspecteur bij Inspectie van het Onderwijs*

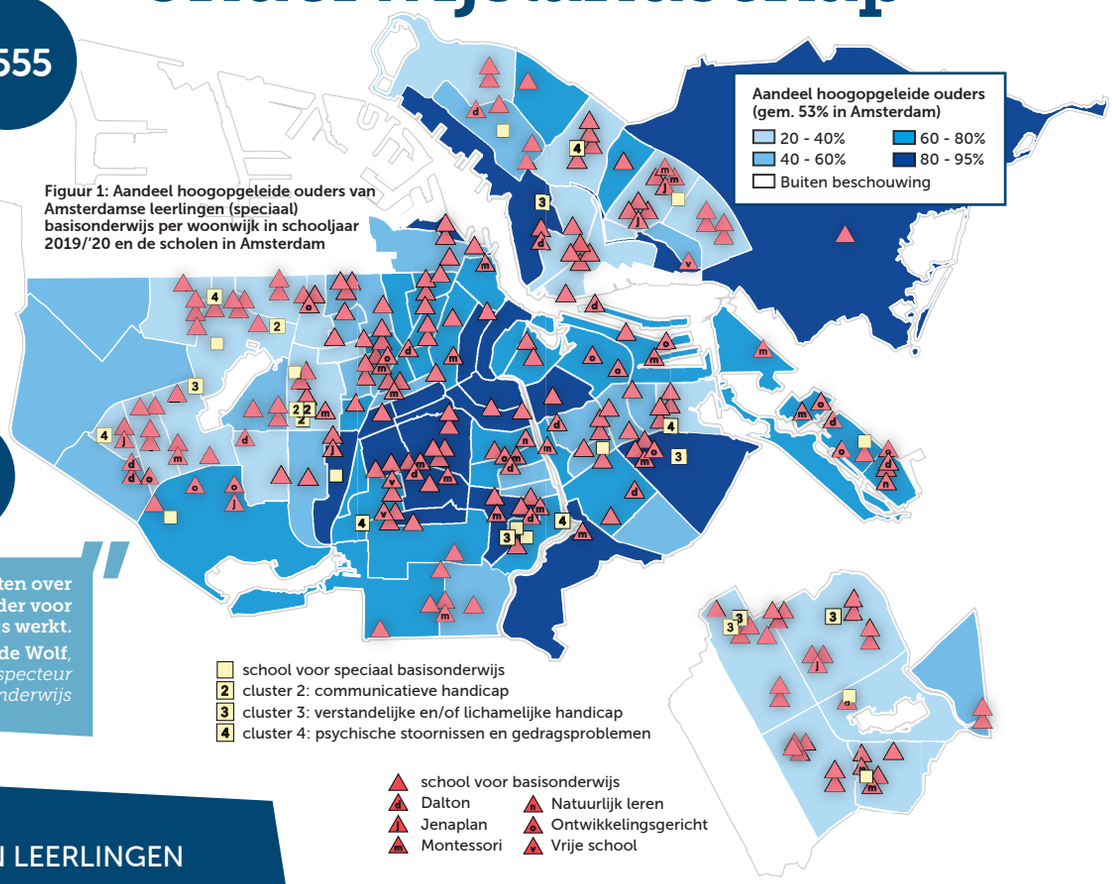

Figuur 1: Aandeel hoogopgeleide ouders van Amsterdamse leerlingen (speciaal) basisonderwijs per woonwijk in schooljaar 2019/'20 en de scholen in Amsterdam

ACHTERGRONDKENMERKEN LEERLINGEN

	paar met kinderen	éénouder gezinnen	overig
Huishoud-samenstelling	73 %	26 %	1 %

	geen	westerse	niet-westerse
Migratie-achtergrond	39 %	15 %	46 %

	laag	midden	hoog
Opleidings-niveau ouders	19 %	28 %	53 %

Steeds meer hoogopgeleide ouders

Amsterdam telt in 2019/'20 237 scholen in het primair onderwijs met bijna 65.000 leerlingen en ruim 5.000 leraren. De leerlingenpopulatie is superdivers: 61% van de leerlingen heeft een migratieachtergrond. Ruim de helft van de kinderen heeft een hogere sociaal-economische status: hun ouders zijn hoogopgeleid. Dat aandeel groeit al langere tijd, al is deze groei niet gelijk verdeeld over de stad.

bbo
Gemeente Amsterdam
Onderzoek, Informatie en Statistiek

Segregatie

Schoolkeuze speelt naast woonsegregatie een belangrijke rol

De afgelopen jaren is de segregatie in het onderwijs in de stad licht gedaald, en het aandeel kinderen op gemengde scholen licht toegenomen. Maar, vergeleken met andere delen van het land is het nog steeds hoog. Het segregatiepatroon is veranderd: er zitten steeds minder leerlingen op scholen met heel weinig hoogopgeleide ouders en steeds meer leerlingen op scholen met heel veel hoogopgeleide ouders. Dit komt zowel door woonsegregatie als door schoolkeuze van ouders. Als alle kinderen naar de dichtstbijzijnde school zouden gaan, dan zouden er veel meer gemengde scholen zijn in de stad en kinderen meer met elkaar opgroeien.

De meeste geïnterviewde scholen hebben geen actief beleid om ook andere leerlingen te trekken dan hun huidige populatie.

> *Die ambitie heb ik wel eens gehad 1,5 jaar geleden [om andere leerlingen te trekken] en ik merk steeds meer dat ik dat geen reële of noodzakelijk ambitie vindt. Het idee is, je bent een buurtschool en je wilt het beste onderwijs voor deze club organiseren.*

> **In mijn gemengde wijk zijn helemaal geen gemengde scholen**
>
> **- M. Visser**,
> *Ouder van de 7e Montessori school*

Figuur 2: Als alle leerlingen naar de dichtstbijzijnde school zouden gaan zou 21% van de leerlingen op een gemengde school zitten (aandeel 40-60%), in de realiteit is dat 15%.

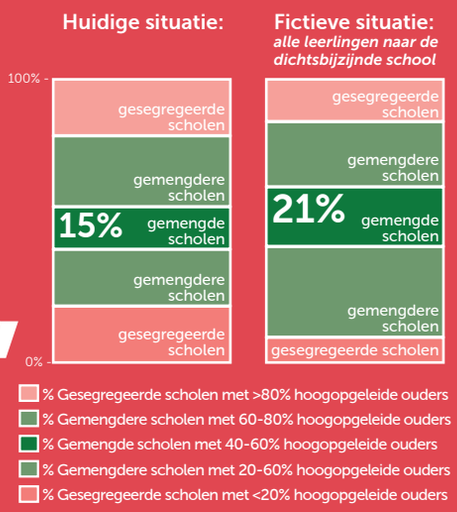

Onderwijskwaliteit

14 goede basisscholen en 7 goede speciaal (basis) onderwijs scholen

Amsterdam kent het afgelopen jaar 14 goede (waarvan twee excellente) en 4 onvoldoende basisscholen. In het speciaal (basis) onderwijs zijn er 7 goede (waarvan 5 excellente) scholen en is er 1 onvoldoende school.

> **Het is goed om stil te staan bij hoe hard Amsterdamse leerkrachten gewerkt hebben in Coronatijd, en hoe inventief de teams waren. Er waren ook landen waar leraren online-onderwijs niet tot hun takenpakket vonden horen**
>
> **- Martijn Meeter**,
> *Hoogleraar onderwijswetenschappen VU Amsterdam*

Streefniveau lezen en taal vaker gehaald, maar verschillen tussen scholen blijven groot

Steeds meer kinderen halen het fundamenteel en het streefniveau lezen en taal. Maar, net als landelijk, blijven de verschillen tussen scholen, ook tussen scholen met eenzelfde leerlingenpopulatie, groot.

Naast de kernvakken zoals lezen en rekenen hebben scholen ook aanbod voor de brede ontwikkeling van leerlingen. De manier waarop dit gebeurt verschilt, maar belangrijk is volgens de scholen dat de leerlingen iets wordt aangeboden wat hen helpt te ontdekken wie ze zijn, waar ze blij van worden en hoe ze omgaan met anderen: 'Ik denk alles wat je doet om naast je lessen een kind vaardiger te maken in bredere zin.'

Leerachterstanden als gevolg van schoolsluiting: vooral kwetsbare kinderen geraakt

Vanwege de COVID-19-pandemie waren alle scholen in Nederland van half maart tot half mei 2020 gesloten. Scholen hebben zo snel mogelijk het digitale onderwijs op afstand op poten gezet. In de interviews op scholen vertellen de directeuren hoe trots ze hierin op hun team zijn. Er zijn meteen lespakketten en instructiefilmpjes gemaakt waar de kinderen thuis mee aan de slag konden. De meeste scholen hadden snel met iedere leerling contact, een aantal scholen lukte dit minder snel.

Leerlijn handicapbeleving

Drostenburg, een cluster 3 so school in Amsterdam Zuidoost, heeft een eigen leerlijn handicapbeleving ontwikkeld. De leergang 'Gewoon iets Anders' heeft als doel om de kinderen met een beperking te leren begrijpen wat het betekent dat je een beperking hebt en hoe je hiermee om kunt gaan. Daarnaast worden de kinderen uitgedaagd om hun sterke kanten te leren kennen en te ontwikkelen. Dit zorgt ervoor dat zij zich makkelijker kunnen voegen in de samenleving.

Figuur 3: Percentage leerlingen landelijk en in Amsterdam dat het streefniveau lezen haalt naar schoolweging per school, 2018/'19

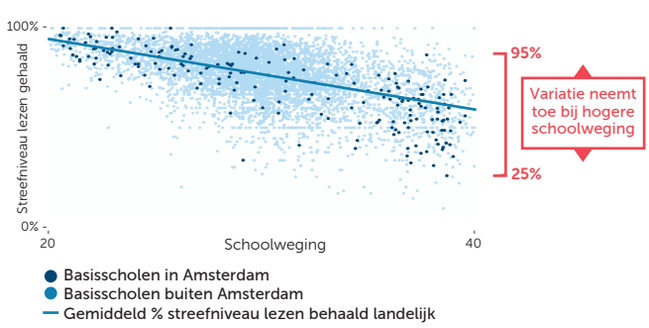

Figuur 4: Percentage leerlingen dat het streefniveau lezen, taal en rekenen haalt is gestegen bij lezen en taal en gedaald bij rekenen, over de periode 2016/'17-2018/'19

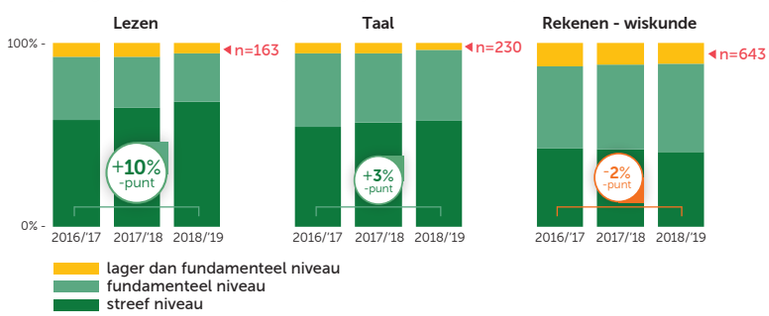

Lerarentekort

Lerarentekort: dalend en vooral op scholen met veel leerlingen met een risico op onderwijsachterstanden

Per oktober 2020 is er in Amsterdam een lerarentekort van 10%, een jaar eerder was dit nog 13%. Dat betekent dat er gemiddeld 10% minder leraren werkzaam zijn op een school dan het aantal dat er in de ideale situatie zou zijn. Scholen die een groter aandeel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand hebben lijden zwaarder onder het lerarentekort dan scholen met weinig of geen leerlingen die dit risico lopen. Na een periode van crisis kan het beroep van leraar juist aantrekkelijker worden voor (oud-) leerkrachten, zij-instromers of net afgestudeerden. De komende jaren zal moeten blijken of het tekort verder afneemt.

Figuur 5: Lerarentekort (aandeel leraren minder werkzaam op een school dan er in de ideale situatie zouden zijn) naar schoolweging, oktober 2019 (rode lijn is het gemiddelde

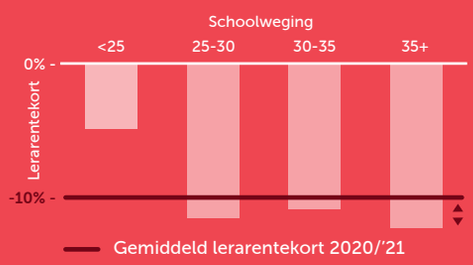

> Op scholen met veel leerlingen met een risico op achterstand komen veel problemen samen: van armoede tot lerarentekort. Doordat de Staat van het Amsterdamse PO zo'n breed scala van onderwerpen bestrijkt, wordt ook zichtbaar dat kansenongelijkheid een 'veelkoppig monster' is.
>
> **- Monique Volman**, *Hoogleraar Onderwijskunde, Universiteit van Amsterdam*

> *'De IB-er is zelfs zo stoer geweest dat als we geen contact kregen zij de fiets pakte en de wijk in ging en aanbelde bij de ouders waarom er geen contact was.'*

Uit een analyse van de LOVS toetsen van ruim 20.000 Amsterdamse leerlingen blijkt dat door de scholensluiting het merendeel van de leerlingen een leerachterstand heeft opgelopen op het gebied van rekenen, begrijpend lezen en technisch lezen ten opzichte van de reguliere groei die verwacht had mogen worden. Leerlingen op scholen met veel leerlingen met een risico op achterstanden zijn er het sterkst op achteruit gegaan. Zij hebben de schoolomgeving en hun leerkracht het meest gemist. Dit onderstreept nog eens het belang van de scholen in de stad en het werk dat zij doen. Leerlingen die al goede resultaten behaalden voor de sluiting (met vaardigheidsniveau I) zijn gemiddeld harder gegroeid voor begrijpend lezen dan vorig jaar, maar sterk achteruit gegaan voor rekenen. Ook hier zien we grote verschillen tussen scholen met eenzelfde leerlingenpopulatie. Het grootste effect zien we bij de goede leerlingen op scholen met veel leerlingen met een risico op achterstanden.

Figuur 6: Standaard leergroei Amsterdamse leerlingen 2018/'19 wordt in 2019/'20 op begrijpend lezen in leerjaar 7 na, niet gehaald.

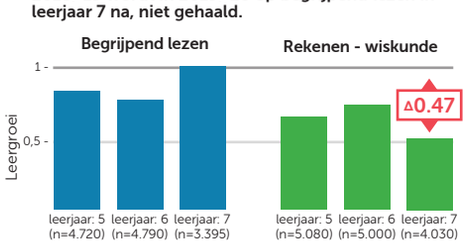

Figuur 7: Minder leergroei in 2019/'20 ten opzichte van 2018/'19 als er op school meer leerlingen met een risico op onderwijsachterstand zitten.

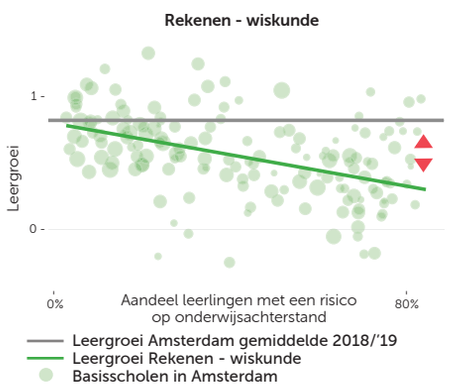

> *'Ik vind het echt desastreus voor de ontwikkeling van kinderen met weinig kansen [...]. Het was niet zo zeer dat we door konden waar we in maart geëindigd waren, we moesten gewoon echt weer terug op sommige fronten.'*

Ondanks over- en onderadvisering zit ruime meerderheid na drie jaar op het niveau van het basisschooladvies

In Amsterdam krijgen leerlingen in groep 8, in vergelijking met Nederland en de andere grote steden, relatief vaak een hoger advies dan de eindtoets score (een overadvies). De kans op overadvisering is groter voor leerlingen met hoogopgeleide ouders, zonder migratieachtergrond, uit gezinnen met een hoog inkomen, uit twee-oudergezinnen en leerlingen op scholen met veel kinderen met hoogopgeleide ouders.

Aan de andere kant hebben leerlingen met laagopgeleide ouders, een niet-westerse migratieachtergrond, uit gezinnen met een laag inkomen, uit eenoudergezinnen een grotere kans om ondergeadviseerd te worden. Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond krijgen hierna wel vaker een bijgesteld advies. Dit geldt niet voor leerlingen met laagopgeleide ouders, zij hebben een kleinere kans om een bijgesteld advies te krijgen dan leerlingen met hoogopgeleide ouders.

> **Hoge verwachtingen hebben werkt dus.**
>
> **- Mirjam H. Puttenaar**, *Groepsleerkracht, Bouwcoördinator 1-4. VVE coördinator*

Figuur 8: Afwijking schooladvies ten opzichte van advies centrale eindtoets onder Amsterdamse leerlingen, schooljaar 2014/'15 t/m 2018/'19

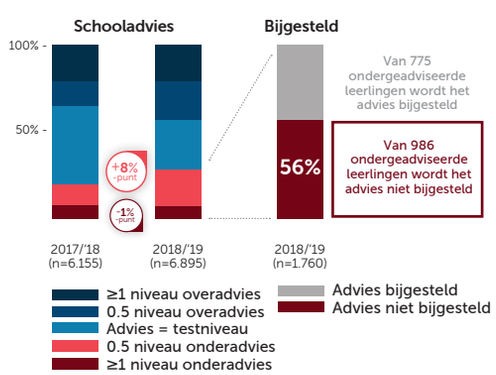

Een ruime meerderheid van de Amsterdamse leerlingen (80%) zit na drie jaar op het niveau van het basisschooladvies. Dit geldt zowel voor onder- als overgeadviseerde leerlingen. De meeste overgeadviseerde leerlingen maken, ondanks hun lagere score op de eindtoets, hun schooladvies dus waar.

Passend onderwijs en zorg

Veel ideeën over verbetering passend onderwijs

Wat uit landelijk onderzoek al bleek, geldt ook voor Amsterdam: we kunnen niet zeggen of alle kinderen passend onderwijs krijgen. Scholen geven aan dat zij zelf wel zicht hierop hebben, maar het is nu nog niet mogelijk om overkoepelend vast te stellen hoeveel leerlingen extra ondersteuning op basisscholen krijgen en of de begeleiding en ondersteuning leidt tot de verwachte ontwikkeling. Uit gesprekken met scholen blijkt dat zij veel ideeën hebben over hoe passend onderwijs beter ingericht zou kunnen worden.

> *'Scholen hebben denk ik passend onderwijs verkeerd ingevuld, met dat ze eerst dachten alles maar te moeten gaan proberen en proberen, totdat het echt niet meer gaat. En nu zitten we zo omhoog, dan gaan we pas aanvragen doen. Dat is natuurlijk helemaal niet de insteek geweest van passend onderwijs, maar zo is het door veel scholen wel begrepen.'*

Minimaal tien procent van de kinderen (en hun ouders) wordt preventief bereikt door onder andere het OKT (het Ouder- en Kindteam) en zeven procent van de kinderen krijgt specialistische jeugdhulp. Dit laatste gebeurt vaker bij kinderen op scholen met weinig leerlingen met een risico op onderwijsachterstanden. Dit roept de vraag op of kinderen op deze scholen wel de hulp (op en/of buiten de school om) krijgen die ze soms nodig hebben.

Maak gebruik van elkaars expertise

Kinderen die op het speciaal (basis) onderwijs zitten krijgen veel vaker specialistische jeugdzorg. Ook zijn alle gesproken betrokkenen erg enthousiast over de laagdrempelige, daarmee toegankelijke, specialistische jeugdzorg op het speciaal onderwijs (SJSO). De samenwerking tussen het reguliere basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs kan en moet volgens veel betrokkenen beter. Er wordt momenteel nog te weinig gebruik gemaakt van elkaars expertise.

Daarnaast ervaren s(b)o scholen vooroordelen bij ouders, wat een gewenste overstap van het regulier naar het speciaal (basis)onderwijs kan belemmeren. Via een pilot rondom samenwerking tussen het reguliere en het speciale (basis) onderwijs in het expertisenetwerk Zuidoost komt dit alles samen om te zorgen voor een beter systeem voor leerlingen in kwetsbare wijken.

Figuur 9: Specialistische en hoogspecialistische jeugdhulp naar schooltype, Amsterdamse kinderen op Amsterdamse scholen, schooljaar 2019/'20, zorggebruik in 2019 (procenten)

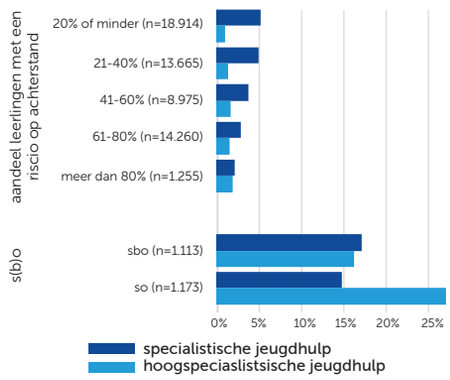

> Als bepaald moet worden welk onderwijs passend is voor een kind zijn er vaak veel partijen in beeld. Ook betrokkenen buiten het onderwijsveld, zoals zorgverleners die bij het gezin betrokken zijn. De Kinderombudsman ziet te vaak dat geen enkele partij de regie neemt, wat voor onnodig vertraging zorgt.
>
> **- Anne Martien van der Does,** *Kinderombudsman Amsterdam*

Aandacht voor

Ten eerste is er de groep leerlingen op scholen met relatief veel leerlingen met een risico op achterstanden die voor de COVID-19-pandemie goed scoorden op rekenen (vaardigheidsniveau I). Deze leerlingen, en vooral een deel van de leerlingen die in 2020/'21 in groep 8 zitten, hebben met rekenen niet de groei doorgemaakt die verwacht zou mogen worden. Het lijkt cruciaal om juist bij deze leerlingen in het huidige jaar de achterstanden weg te werken en te zorgen dat de relevante kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het voortgezet onderwijs bijgespijkerd worden. Dit kan een uitdaging zijn omdat dit ook de scholen zijn die het meest last hebben van het lerarentekort. Wellicht is extra hulp nodig. Bij het schooladvies is het belangrijk extra aandacht te geven aan de vraag wat een passend advies is en in die overweging ook de scores van voor de pandemie mee te nemen,zodat alle leerlingen een passende plek vinden waar zij hun potentieel ten volle kunnen benutten.

Daarnaast is er de groep meest kwetsbare leerlingen die het moeilijkst bereikbaar is voor zowel scholen als zorginstanties. Vooral leerlingen met het laagste vaardigheidsniveau (vaardigheidsniveau V) op scholen met veel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand hebben na de scholensluiting geen E-toets gemaakt. Dit kan bijvoorbeeld zijn omdat ze niet (de hele tijd) op school waren toen het mocht, of omdat er andere sociaalemotionele problematiek speelde. Het is te verwachten dat deze leerlingen in deze periode weinig tot geen leergroei hebben doorgemaakt. Daarnaast zien we dat op scholen met veel leerlingen met een risico op achterstand er relatief weinig kinderen zijn die specialistische jeugdhulp krijgen. Het lijkt van het grootste belang dat deze leerlingen zo snel mogelijk passende zorg en ondersteuning krijgen om de achterstanden en problematiek niet verder te laten oplopen.

Colofon

Onderzoek Informatie en Statistiek, gemeente Amsterdam in opdracht van het BBO. November 2020

Bronnen: OIS, OCW/DUO, CBS microdata, bewerking OIS

Schoolweging: de maat die de Inspectie van het onderwijs hanteert om de leerlingenpopulatie van een school in kaart te brengen. *Op basis van: het opleidingsniveau van de ouders, het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school, het land van herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland en of ouders in de schuldsanering zitten.* Bron: CBS

Aandeel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand: de maat die de gemeente Amsterdam hanteert om het aandeel leerlingen met een met een risico op onderwijs-achterstand per school in kaart te brengen. *Op basis van opleidingsniveau ouders en het huishoudinkomen.* Bron: CBS, bewerking OIS

Gemeente Amsterdam

Onderzoek, Informatie en Statistiek